

pretože spoznali, že nemajú vlastne o čom hovoriť? Premýšľali, čím by som sa mohol stať, a tak vkladali do mňa vlastné nedosnvané sny, odpovedali na otázky známych: . . . ako sa máte? a ,kedy?' Alebo všetko prebiehalo tak všedne a samozrejme ako vlaky, ktoré vypravoval otec? Rozhodli za mňa." Zapalujete si cigaretu. Prvé základné rozhodnutie spravia vždy za nás. Ako ste opäť očami zavrdli o fotografiu, ktorá vás predstavuje ako polročného, vybavila sa vám spomienka. Máte dojem, že vás navštívila po prvý raz. Videli ste niečo nad sebou a netušili ste, že vám to nazvú oblohou, hľadeli ste na ňu, ale nevedeli ste, že máte oči, nevedomili ste si, že sa vlastne dívate. Teraz v spomienke zistujete, že sa pamätáte len na okamih prudkého zodvihnutia, bol to otec? Asi ma vzal na ruky, myslíte si, a sama spomienka je vám odrazu akási cudzia, neskutocná, máte dojem, akoby ste si ju vymysleli, zanecháva vás v neurčitom stiesnení. Už ste ho pocítili. Pri pohľade na röntgenologický snímok vlastnej lebky. Trochu ste sa zachveli, keď vám ho podala sestra s poznámkou: — Nechcete sa vidieť? — Vstali ste a opäť sa vám vrátila spomienka — tá chvíľa rýchleho zodvihnutia. Prichádzate k názoru, že ste vlastne zbytočne pátrali, či vás otec chcel mať alebo nie. Fakt je, že ste sa narodili, že otec vás bral na ruky a hral sa s vami. Zazvonil telefón, kročili ste, zdvíhate slúchadlo, je akési teplé, akoby ho ktosi bol držal pred vami, a niekde sa ozvalo — moment, prepojím, hlas sestry Anzelmy. Predstavili ste si jej červené pančuchy, pristihli ste ju raz v noci, ako si ohrieva nohy na radiátore, a prekvapilo vás, že spod mníšskej kutne skríchala syčočervená, prudko zhodila nohy a vy ste si pomysleli, že sa asi hanbí

za svoju lásku k farbám. Vzápätí ste si spomenuli, že maľuje maličké, skoro miniatúrne krajinky do izieb pacientov. Zapýrila sa, rozplakala a vy práve počúvate jej hlas: — Nemohli by ste prísť, prosím vás, pán doktor? Priviezli jedného dôstojníka. . . . Nemôžu ho previezť do toho ich lazaretu, lebo. . . . — Skutočne sa nedá. . . . — odpovedali ste, a ona zmlkla, akoby bola prekvapená, že odmietate, po okamihu ticha sa spytujete, prečo sa obrátila na vás, vysvetľuje, že na oddelení sú len dvaja a už volala primárovi do bytu, ale. . . . to ste už nepočuli, zložili ste slúchadlo, nemusíte prísť, ale môžete, ba mali by ste, lebo vás považujú za nespoľahlivého. Stojíte nad telefónom. Už-už ste ním pohli, aby sa ozvala pošta a potom Anzelma, no zadržali ste ruku, akoby ste si razom uvedomili, že keby ste sa dozvedeli, čo mu je, neodolali by ste. Odmietli ste preto, že to bol nemecký dôstojník, či preto, že sa rozhodujete? Nie? Prečo ste ho potom odmietli?

Pre náhly nával a presilu odporu k staronovej, večnej a večne novej prvej chvíli, v ktorej prikladáte skalpel k telu. To všetko v sekunde. A bez súvislosti sa vám neraz zjavil ten káčer, drevená hračka, ktorú vám kúpil otec kedysi v detstve. Vykladali ste ho do okna a kričali ste na ulicu, ale otec vám povedal, že káčer nerobí kikiriki. On umiera, schytili ste slúchadlo, zvoníte, váš hlas: — Prosím si nemocnicu! — je ako výkrik. A opäť: — Moment, prepojím. — Opakujete: — Haló? Haló? Sestra Anzelma? — Ale akási iná žena sa spytuje: — Dostal ten list? Ved' som mu jasne povedala, že. . . . — Haló? Haló? — Kričíte, hoci viete, že ste skočili do akéhosi cudzieho rozhovoru. — Nepovedal, čo chcel robiť, odšťahoval sa od nej a mne to vysvetľoval celkom. . . . nesmieš pla-

kat... — zapraskanie v slúchadle. Nieko tu vysvetloval, odťahoval sa, pocítili ste bolesť, akoby sa to dotýkalo vás. — Haló? Hovoríme... Sestra Anzelma? Vy ste to, sestra Anzelma? — A pred očami sa vám rozlieha noc, dokonala noc bez škár svetla či polotieňa, máte pocit, že niet rozdielu medzi tmou a vašimi očami, akoby sa temnota začínala na krehkých cievcach vašich mihalnic. — Anzelma? Nie? Zavolajte ju, prosím vás. — Hmatáte zrakom na miestach, kde by mal byť múr domu, chcete oň oprieť svoj pohľad, počujete, ako kosi prichádza k telefónu. — Nemôžem ju... nie je ani na oddelení... zomrel tu jeden dôstojník, tak ho teraz práve... — zhodili ste slúchadlo. Koľko minút uplynulo, čo vás volala Anzelma? Tri, najviac štyri. To by ste boli iba na ulici, a ak by ste si vzali taxík, prechádzali by ste práve okolo ľavého brehu Váhu po asfaltovej ceste a blížili by ste sa k budovám nemocnice. Zapálili ste si cigaretu — robili ste to pravidelne, ak vám hlásili úmrtie — otvorili ste dvere, vstupujete do otcovej izby. Spí. Hľadíte do tmy, k posteli, predstavujete si otcove zavreté oči a jeho spodnú úzku peru, vtiahnutú dychom pod hornú. Zišlo vám na um, či sa náhodou nezobudil a nečaká na vás prichod tak ako vy kedysi. A hodiny v ordinácii odbíjajú, cítivi ste k dverám, opätkom poltopánky ste zavadili o prah, zdvihli ste najprv pravú nohu do výšky decimetra, akoby prah tých známych dverí mal hmotnosť podvalu pod koľajnicami. Potom ste tak isto pokročili ľavou, nachýlili ste sa dopredu, zlomený v páse, a dvere zatvárate, akoby ste sa nakláňali nad priepasť, zatvárate ich pozorne a nehlučne, v ošiali, podlaha vám zapraskala pod nohou a cítite, akoby sa niečo vo vás prelomilo. Strá-

cate presné vedomie o sebe, akoby izba, nábytok, priestor i vy sám bola akási osoba, akoby sa to všetko odohrávalo v nej samej, akoby ste nemali ani rúk, ani nôh, ani hlavy, akoby vašou rukou pokojne mohol byť hluchý nerozsvietený luster alebo tma, oprelí ste sa o stôl, a ani ste nepocítili, že ste to vlastne urobili. Chodíte po ordinácii asi preto, že sa viete pozorovať i v svojich prejavoch, pomysleli ste si, že sa správate akosi tak ako odsúdenci na smrť. Pamätáte sa, ako ste sa raz ocitli pri Vierinom dome? Nikdy jej síce nepatril, ani doň nikdy nevkročila, ale často ste sa s ňou prechádzali okolo neho.

Stál v záhrade všedný a starý, obrastený divým hroznom pod južnými oknami a mal v sebe niečo z odmeranej mlčanlivosti kaštieľa.

A Vieriným domom ste ho nazvali preto, lebo vám opakovala, že „je to jej sen bývať v ňom.“

No a jedného májového odpolednia ste zastali pred tým domom. Miera bola vtedy už mŕtva, nevedeli ste sa rozhodnúť: Vrátiť sa — alebo pokračovať v prechádzke až po ten strom pri viadukte ako vždy?

A tu z brány toho domu vybehol chlapček, celý upotený, a na tračkoch modrých nohavíc mal pripevnené krídla z husi. Zbadal vás, lebo vletel skoro do vás, a hneď povedal:

„Hlám sa na vtáka! Ja... som vták, viete... vták...“

Divali ste sa naňho vyrušený z premyšľania a chlapček pristúpil tesne k vám a opakoval:

„Som vták...“

Obrátili ste sa chrbtom k chlapcovi a práve vtom ste si pomysleli, nevedno prečo (možno ste o tom

uvažovali aj predtým), že ľudia postupne zabíjajú práve to, na čo sa najviac upínajú. Ak sú nerozhodní a skeptickí, zabíjajú ich nerozhodnosť a skepsa práve tak ako istota, pre ktorú sa rozhodli.

Ale na túto prechádzku, Vierin dom, chlappca, čo bol vtáčikom, ani na túto svoju myšlienku ste si teraz nespomenuli. Zabudli ste na ňu navždy.

Odstúpili ste od stola a ocitli ste sa medzi vešiacom, knižnicou a košom, na mieste, kde ste zastali len zriedkakedy. Znovu ste sa zamysleli nad laborantom. Premýšľate, že vy ste konali tak, ako ste uznali za vhodné. Konali ste v zmysle svojho chápania dobra, ale bola tu anjeličkárka, bolo tu i rozhodnutie laboranta, jeho ženy. Zdá sa vám, že ste väčšinou a doteraz skoro vždy obviňovali len seba, nechcete viniť ani ich, hoci ich viniť, ale obviňujete samotný život, podmienky, v ktorých sa ľudia rodia, vspievajú a nakoniec i umierajú. Preto ste súhlasili s Igorom, že svet sa zmení iba revolúciou. Princíp života, ktorý robí nakoniec neznesiteľnou samu existenciu a dovoľuje ľuďom rozhodovať sa iba medzi menším a väčším zlom, princíp, ktorý dovoľuje vraziť, milovať a mať nádej. Princíp, o ktorom hovoril aj Róbert, váš kamarát z detstva, a protestoval proti nemu svojim vlastným životom.

Spomínate si, ako ste sa prechádzali s Róbertom daždívu Bratislavou; hovoril vám, že život bude mať zmysel azda vtedy, keď sa jednotlivci spoja v húfy a zástupy, ktoré budú verejne páchať samovraždy a tak odmietajú princíp života, ktorý robí z ľudí iba tiene ukrutnosti. Vravel, že iba vtedy, hádam iba vtedy sa spamätajú aj ostatní zo svojho egoizmu, zo svojich zbesilosti. Kričal, že je prepychom a zverstvom milovať a mať rád, pokiaľ všetci

okolo nie sú šťastní. Nesúhlasili ste s jeho názormi, hoci ste mali pre ne pochopenie a živelne, nevedomú si to, používali ste v rozhovore s ním Igorove myšlienky a názory. Ale Róbert vás aj tak nepočúval.

O pár dní ste sa dozvedeli, že sa otrávil. Šli ste za ním do nemocnice uprostred júna, lebo vám povedali, že ho budú pítvať. Ani presne neviete, ako ste vošli do nemocnice, pokračovali ste vestibulom k pitevni. Zistili ste zároveň, že ste vôbec nepocítili smútok. Zľakli ste sa sám seba, ale bolesť ste nepocítili. Boli ste iba slabý, unavený. Iba úzkosť vzbĺkla vo vás, úzkosť z toho, že nepocítujete žiaľ. A hnev, nenávisť k sebe, nenávisť a pohrdanie vlastným srdcom, ktoré už nie je schopné ani smútiť. Ale nebol na vine práve ten princíp? Princíp života, ktorý vás obral o silné pocity... a to nielen o lásku a radosť či nadšenie, ale i o smútok, žiaľ, pozornosť, súcitu, a nechával vás v nekonečnej úzkosti a únave. Nebol on na príčine? Márne ste sa usilovali nájsť skutočný zmysel vecí, nadchnúť sa, pocítili ste len väčšiu únavu, podráždenosť. Čo robiť, čo robiť? opakovali ste si. Vozili vám nové prípady a vy ste operovali a potom ste sa zrútili na lôžko, vstávali ste a znovu ste operovali. A zas vás premáhala únava, zobudili ste sa, zaregistrovali ste opäť známe tváre svojho okresu, skalpel v ruke, pohľad na prsty. Netrasú sa? Operovali ste a líhali ste si. A teraz sa máte rozhodnúť.

Ak ste sa niekedy vypsali lepšie, uvažovali ste, ako by sa mal zmeniť „princíp“ života, ale nepriechádzali ste k záveru, doviezli pacienta a vy ste museli ísť k nemu. Tá teória o „okresnom“ šťastí bola kedysi vo vás, ale už ste sa nad ňou nezamýš-

Pali. Začali ste si sústredene umývať ruky, mysleli ste radšej na mydlo alebo ste sa púšťali do rozhovorov o počasi, o čomkoľvek... len neuvažovať, nespomínať. A skutočne sa stávalo, že keď ste nemohli spať, lúštili ste radšej krížovku, ako by ste premýšľali.

Unavili sa vaše teórie o „vášni storočí“. Vaša zafatosť mať vždy pravdu, únava, únava. Spomínate si, kedy ste pocítili naplno jej ostrie? Opäť vidíte v duchu to horúce popoludnie, červenú hlinu, vysušenu slncom, dopukanú, rozrytú čakami a lopatami, a znovu počúvate hlas chlapíka v koženej veste na zips, ktorý stál na prevrnutom trojkolesovom vozíku a hovoril k davu. Vysvetľoval, že ich predsa nik nedonúti robiť pre tehelňu, že môžu odísť aj hneď, ak sa boja týtu, ale že nech z nich nikto nepomyšľa vrátiť sa a prosieť o prácu, keď epidémia utichne. „Rozhodnite sa!“ Rozkročil sa na vozíku, slová, ojedinelé výkriky zhromaždených a chlap si zbliekol koženú vestu a vy ste si všimli jeho škoricovo-hnedé traky, akási žena s dietatom sa rozkričala, niekto hodil do nej hrudu, ale tá sa rozpskla pri vašich nohách. Robotníci sa prekrikovali, ktosi zvolal, či ich život nie je viac ako hlina, a správca sa usmial a hovoril, že je to predsa samozrejme a že si váži práve tých, ktorí sa vedia premôcť a vydržať. Pripomínal, že Spoločnosť im vždy vychádzala v ústrety; že mali nárok na tehly, povedal, že pre toho, kto zostane, usporiadajú v sobotu večierok... — a čo je najhlavnejšie... — zdôraznil správca, — ... bude mať nárok i na lekára, ak z vás niekto ochoríe... nebudete musieť zaplatiť ani koruny! Uvedomujete si to? — Hlasy tichli. A vy si spomínate, ako ste dostali diplom a vrátili ste sa k otcovi uprostred leta a týfovej epidémie, ktorá neopadala, na-

opak, silnela, v malej továrničke na spracovanie lesných plodín zastavili prevádzku, pracovalo sa iba v tehelni spoločnosti „Domus“, kým ktosi neprišiel, že náказа pochádza vlastne z tehál, a ani nie tak z nich, ako skôr z náleziska hlíny, ktoré tvorilo obživu väčšiny bezzemkov a chudobných gazdov spolu s biednymi ložiskami rašeliny a kameňolomom. Lucia odchádzala z tehelne v húfoch, odmietali robiť s hlinou a vy ste boli lekárom bez miesta. Spoločnosť vás pozvala ako sezónneho robotníka a vašou úlohou bolo nielen liečiť, ale i vyvracať nezmysly o príčine náказы. Liečili ste, bolo to vlastne iba jediné: zisťovanie nových a nových prípadov, lebo rodina postihnutých si musela kupovať lieky za vlastné peniaze, nemocnica nestacila, pracovných síl ubúdalo a spoločnosti „Domus“ hrozil úpadok a konkurencia. Pátrali ste po príčine náказы, zakázali ste používať súkromné studne, čím ste si získali nepriateľov, prehovorili ste správcu tehelne a ten vám zohnal dvoch výrastkov, zalievali ste s nimi žumpy a dlane vám vyhrýzla biela žieravina, budili ste sa v noci na bzukot múch, a keď ste kráčali cestou, cítili ste medzi zubami rozvírený prach, telefonovali ste do nemocnice, na okresný súd, prosili ste o pomoc niektorého z kolegov, žiadali ste o zastupanie močiaru, ktorý patril veľkostatku. Len náhodou ste prišli na zdroj náказы. Nemohli ste spať pre injekciu kofeínu, vstali ste, noc bola dusná a teplá, práve vychádzal mesiac a vy ste si zapálili cigaretu, obišli ste budovy tehelne, vystúpili ste popri humne, ktoré slúžilo za sklad tehál, a za ním asi päťnásť krokov od krytého betónového smetiska ste objavili toho kreténa, ktorého volali „Dve švábky“ a ktorý sa len tak ponevieval po dedine; videli

ste ho i v tehelni, všimni ste si ho, lebo rád nappodobňoval prácu druhých; ak videl, že kosi ukladá ešte nevyplátené tehly pod krov, aby obschli, ukladal i on, ale ak ho oslovili, stačilo ho pochváliť alebo si ho len všimnúť, zutekal ako splašený živočích. „Dve švábky“ sedel so skríženými nohami, vydával hrdelné zvuky, ktoré sa ponášali na plač. Pristúpili ste bližšie a zbadali ste, že veľké a ťažké železné veko, ktoré zakrývalo rúry vodovodného potrubia, je odťahanuté a kretén hľadá do betónovej šachty. Vykróčili ste. „Dve švábky“ vyskočil a vás zarazil zápch, čo sa šírilo zo šachty.

Až na druhý deň sa prešetřili príčiny. Puklo vodovodné potrubie, ktoré privádzalo vodu k miešacu hlíny, voda zaplavila šachtu a, samozrejme, prienikala späť do rúr – no medzitým obmyvala zdochliny sliepok, pretože kreténovou záfubou bolo chytať, kradnúť a potom bezdôvodne hrdúsiť sliepky bez toho, že by z nich niečo mal, a pretože nevedel, načo je voda v šachte, hádzal do nej svoje úlovky. Prívod vody netrpel, nikomu nezišlo na um kontrolovať rúry, a keď prišli žandári z okresného mesta, dedinčania odmietli vydať kreténa. Zatajili ho a vy ste sa o tom dozvedeli až v sobotu. Chceli ste si skrátiť cestu k železničnej zastávke, šli ste popod horu a nemohli ste zabrániť tomu výjavu. Skoro polovica dediny sa zhromaždila pod strmým návršom, nielen dospeli, ale i deti boli ozbrojené všelijakými druhmi a bakaľami. „Dve švábky“ ležal zviazaný do kľbka, prebíjali ste sa cez zástup, keď posotili kreténa, guľdal sa s ukrutným a žalostným revom dolu svahom po vyschnutom blate a ihličí a ľudia uháňali za ním dolu kopcom, všetci chceli byť „kreténovi v päťkách“, potkýnali sa, padali. Všimni ste si rozcu-

chanú, pološialenu starenu, jej jediná dcéra tiež podľahla epidémii a starena udávala tón „pomstiťom“, bola prvá, ktorá zachytila kreténa palicou, zdžrzala ho, vrhla sa k nemu a jej vyschnuté päste mu dopadli na hlavu, potom ho znovu posotila a ostatní ju začali napodobňovať. Vše pristavili kreténa a dvíhali palice, no v polovici svahu bol už kretén rozviazaný, pretože údery mu pouvoľňovali povrazy, a mŕtvy. Niektorí sa ho znova pokúšali sputnať, ale prestali so svojou snovou, lebo palice ich druhov si začínali myliť kreténa s ich údmi. Postihnúť údermi sa teda oborili i na svojich spojencov, nastala zvada a bika, no väčšina zhromaždených ťala iba do kreténa, objavovali sa príznaky únavy, dychčanie, ochabnutosť, utieranie potu. Stáli ste zdesení uprostred davu, ktorý sa pomstil za smrť svojich druhov novou smrťou. Počúvali ste dopadanie palíc, pravidelné dopadanie, akoby mlátili cepami žito, mliažďili mŕtveho s takou náruživosťou, akoby odstraňovali navuky a navždy všetko zlo, epidémiu, smrť i poníženie. Zapadalo slnce, vodnatým, čírym nehom sa tiahol tmavočervený, skoro čierny pruh ako sadnutá krv. Zase ste nespali v tú noc. Premýšľali ste; odstránili ste síce zdroj nákazy, ale nezapríčinili ste smrť kreténa? Tým, že ste vysvetlili, čo zapríčinilo epidémiu, vprovokovali ste súčasne zverskú ukrutnosť. Azda opakom lásky tých dedinčanov k vlastným príbuzným bola iba ukutnosť? Či dobro, či konanie dobra musí mať vždy svoj protipól v zle? V malom, povedzme, alebo v menšom, než je kvalita dobra, ale predsa len v zle? To boli otázky. „Dve švábky“ bol trestaný za zlo, o ktorom nevedel, že ho spôsobil, za zlo, o ktorom ani netušil, že jestvuje. Bol vinný? Sedeli ste už vo vlaku a bola ne-

deľa, biely, oslňujúci deň, otázky vás neopúšťali, doma ste sa okúpali, preobliekli a vyšli do mesta. Kráčali ste ulicami a akási cesta šla pred vami, pokračovali ste po nej až ku kúpalisku pod návrším. Kúpajúci sa v plavkách, ležiaci na dekách, ženy, muži a deti si vás prezerali ako opitého, nevedeli ste, že sa potkýnate a tackáte. Prechádzali ste nepravidelnou krivkou pomedzi oddychujúcich, vaše zakalené oči pozerali na usmiate tváre, nepočúvali ste posmešné poznámky, uberali ste sa... Kam ste sa uberali? Nevedeli ste, len ste šli, akoby odpoved', prečo idete, mala prísť len uprostred vášho posledného kroku, dívali ste sa na nich a postupovali ste hore po návrší k lysému temenu kopca, ktorý obrastá bodláč a čakanka. Vedeli ste, že s vašim odhalením ložiska týfu sa skončí i vaše zamestnanie u spoločnosti „Domus“. Mysleli ste na svojho chotého otca, na svoju dávnu lásku, ktorá sa stratila po promócií... ale myšlienky sa vám vytratili z mozgu, vnímali ste len vlastný krok a razom ste zatúžili len ísť a ísť a mali ste pocit, akoby ste sa tým oslobodzovali od všetkého, zostali ste na temene vršku, bolo oblé dko koleno, sivozelené od bodlacia. Kdesi zastonal svrček, slnce vám padlo kolmo na hlavu a vy ste sa poobraccali, pozreli ste dolu a kúpajúci sa boli malíčkí, ako drobné oranžové čiarky v obrovskom lileviku údolia. Čakali ste, že sa hádam dozviete, prečo ste sem šli? Podvedome ste dúfali v čosi také, v akúsi odpoveď, prečo ste zabľúdili práve sem nad kúpalisko, prečo ste vystúpili hore na vrch, v nejakú pointu po tej práci medzi umierajúcimi, vykopanými hrobmi, únavou, pointu po včerajšom umučení kreténa, niečo... ale nebo bolo prázdne, naché, bez oblakov, bez príznakov dažďa.

Všom sa vám zachcelo spať, spať, nič viac, len spať; natiahnuť sa a zavrieť oči. Mali ste chuť rozplynúť sa, zabudnúť, zblievať sa zo všetkého, čo ste poznali. Zvalili ste sa do bodlacia ako podťatý a cítili ste len, ako vám nervy vpijajú ticho.

A tu sa rozozvučala siréna. Oznamuje koniec poplachu a vy ju počúvate so zaktvorenými očami... počúvate ju... počúvate... čo všetko ste už počúvali? A nemyslite na to, že ste neurčili svoj vzťah k otcovi, hoci ste začínali dobou, keď ste ešte len vznikali a keď ste potom, mnoho neskôr, kontrovali postoj iných otcov k svojim budúcim deťom. Chceli ste si podrobne zopakovať svoj život, svoje názory, aby ste sa mohli rozhodnúť. Mali ste nádej, že sa vám podarí zopakovať aspoň to, čo ste prezili, a rozhodnúť sa pre otca alebo pre partizánov, dúfali ste, že sa nájdete uprostred svojich protichodných názorov a minulých činov, verili ste, že si ujasníte sám seba! Keď ste vstúpili do ordinácie, mali ste chuť všetko zrušiť, vyriešiť navždy.

II

Igor sedel vedľa nízkeho šoféra-taxikára, ktorý robil spojku partizánom. Bol to chlap až hriešny pre svoju nevyraznosť, jeho obličaj sa nedal hádam ani zapamätáť. No bolo to jeho šťastie, pracoval presne, jeho schopnosť tvárit sa, akoby nevedel narátať do päť, ohromovala. Dosdhoval to i tým, že keď ho oslovili a vypočúvali, odpovedal vždy len na istú otázku. Už napríklad odznela plata, keď on odvetil na prvú, radostne, akosi povznesene, akoby uhádol, že niečo chcú od neho, a bol šťastný, že môže od-

povedať. Potom zas odpovedal na šiestu pri jede-
násťtej otázke a jeho spôsob budil dojem, že má
pomalu, zakríknutú, dedične ochromenú myseľ,
a obvyčajne unavil vŕšťajúciach. Igor vybadal túto
jeho vlastnosť a vysvetlil mu plán, ako odvrátiť po-
zornosť strážnych. Pri prehliadke pripustiek ne-
ukázal doklady. Igor premýšľal nad postupom a pri-
chádzal k názoru, že najúčinnější výsledok sa do-
stane tým, keď on ako duchovný príde po lekára,
ktorý je potrebný u nich v dedine. Pripustku vy-
bavil len pre seba, náhlenie sa zdôrazní práve tým,
že prepadol doktora vo večerných hodinách, on ako
lekár sa preukáže dokladmi a taxikár si zabudol
v zhone legitímáciu. Strážni sa oborita na neho, ako
je to možné a tak ďalej, nakoniec taxikár nájde
svoju legitímáciu v aute, ospravedlňuje sa „viete...
náhlime sa...“ Akékoľvek podozrenie sa tým od-
sunie. Igor si opakoval podrobnosti, ktoré by mohli
 nastať. — Najlepšie by bolo, keby som stratil ho-
dinčky, keď sa nájde legitímácia. Bolo by to treba
povedať tak, že vlastne celé pretahovanie prehliad-
ky zaviniho stratu hodínok, odpoli sa, spadli... vy-
čítavý tón... — Igorovi sa myšlienka zapáčila, v po-
slednom okamihu sa nájdú — na snehu. Ale či on
pôjde? Ako sa rozhodol? Igor znevráznal. Zapálil si
cigaretu. — Vieš, že pri tom moste som mohol do-
stať? — ozval sa taxikár. — Mal som šťastie... pred-
stav si, že by to šlo dačo nižšie! — Igor neodpovedal,
bol podráždený, obával sa odrieknutia.

— Zastav... Sme tu! — zamrmľal Igor.

Sedeli ste s hlavou na písacom stole, pod pravým
licom pijak, a neodpovedali ste na Igorov pozdrav.
Spýtal sa vás, ako ste sa rozhodli, ale vy ste mlčali,
nevšítni ste si ani rozochvenie v jeho hlase, vzru-

šenie, ktoré vedel vždy zakryť v rozhodujúcich chví-
ľach, aby ním nerozčútil druhých, a keď vám chytil
hlavu do dlane a naklonil sa vám nad oči, pozerali
ste naňho meravým, vyrovnaným pohľadom, ktorý
nič nesľuboval ani o nič neprosil. Pery ste mali
zovreté a lícne kosti vám trochu zreteľnejšie vstu-
povali v obličajú. Vstali ste a postúpili k sklenej
skriňi. Rozhodli ste sa pre otca, alebo pre ranených?
Alebo ani pre jednu z dvoch možností, ale robili
ste tak, akoby ste sa rozhodli pre Igora? Keby
bol pred chvíľou vstúpil váš otec, hoci je to ne-
možné, do ordinácie a sadol si, nespúšťajúc z vás
pohľad, boli by ste teraz vkladali svoje lieky a skal-
pely do priestraného kufríka s mnohými priehrad-
kami? Neboli by ste ukládali tuby s chinínom vedľa
seba, i keby bol potom, po príchode vášho otca,
vstúpil Igor? Ale Igor prišiel prvý raz a konali ste
azda z popudu jeho prítomnosti? Konali ste, pretože
jeho osoba vás nútila, aby ste sa vyjadřili k obidvom
možnostiam, no vy ste nemali sil, nevládali ste už
premýšľať, cítili ste, ako vám stúpa horúčka, sku-
točná horúčka, zistiteľná teplomerom. Vložili ste si
ho do koženého puzdra so strieborným chrdáničom,
ktorý sa dá zasunúť do vnútorného vrecka kabáta
ako plnacie pero.

Hádzam ste si predsa len trochu uvedomili seba,
keď ste si nadržovali hodinčky? Vydychlí ste a Igor
vám vložil revolver do rúk a od tej chvíle sa vám
zdalo, akoby sa tlkot vášho srdca ozýval v pažbe
pištole a v nábojoch. — Je zaistený, — poznamenal
Igor. Vychádzate z ordinácie a váš pohľad ju ne-
premenal ako obvyčajne, v obidvoch rukách zvierate
svoje veci, kufrík s liekmi, prepotená bravčová koža
jeho rukoväte vám lipne k dlani a v prstoch ľavice

nesiete plecniak, obväzy a mnoho iných vecí. Schádzate po schodoch k autu a taxikár, ktorý sa kedysi vyučil za sadzača, sa vám pozdraví úklonom, aby všetky zdanlivé a prepotené zdvorilosti boli dodržané. Usadili ste sa za chrbát taxikára, Igor vám pomáha uložiť kufrík, plecniak ste umiestili pod svojím sedadlom, je sklápacie a obsahuje i proviant, malé hrachové konzervy, ukryté v poskúcanom plášti. Čítate, ako vám revolver v ruke vľhne, aký je horúci a mokrý, vlna horúčky neopadá a hluk auta vnímate ako v mrákotách. Igor sa vám prihovára, ale jeho hlas vám splyva s hukotom motora, nevedomujete si, že vám rozpráva, ako sa máte zachovať pri styku so strážou, zdá sa mu, že premýšľate o otcovi, o svojom číne, kým vy už nepocítujete ani závan spomienky na to, že ste premýšľali, ani neuvažujete, že ste vlastne konali a rozhodli sa, len divný bôľ sa vám rozložil v sluchách. Hádam ani vtedy by ste nič nepočuli, keby Igor skríkol na vás. A tu ste si naraz udreli čelo o poniklovanú obrubu operadla. Auto zastalo. Uprostred cesty pod horou stojí nemecký dôstojník a vojak so samopalom zastavil váš voz. Igor vystúpil prvý, vyberá legitimáciu a priepustku, v ľavom vrecku zvierá revolver. Odstil ho. Za ním vychádza taxikár. Zastal a prázdne dlane mu ovisli, plecica nahrbil, nohy trochu skrčil v kolienách, pozoruje vojaka. Vstávate, pravú nohu máte stípnutú, ale si to ani nevedomujete. Vyskočili ste a krívate, dôstojník si to všimol, vy nie, pozerá na vás. Razom ste pocítili ľahký vietor na svojom rozpálenom čele a bolo to ako úder, dôstojník rozšíril oči doširoka a dvíhal ruky. Vystúpili ste s obnaženým revolverom... no vojak vysteil na taxikára. Kým sa šofér prevdial cez blatník, Igor sa vrhol na

vojaka a kopol ho do holennej kosti, pošmykol sa a tiež sa zvierol na sneh, ale vojak prudko trhol telom, a tým sa posunul na lakeť od Igora, ktorý sa zdvihol a už-už sa prisunul k vojakovmu hrdlu. No vojak ho udrel ľavou päsťou do žalúdka a Igor ho stihol chytiť len za golier plášťa, lebo vojak pritom mykol hlavou, výložky vojaka sa kĺzali v Igorových prstoch, prekážala mu hlavňou cudzieho samopalu, dva prsty sa mu predsa podarilo vtisnúť do očí vojaka a pravou rukou mu začal škrtiť gággor, ale vojak ho křčovite stisol rukami ponad lopatky a prevrátil. Obidvoja sa zrútili do priekopy, kým vy ste mierili na dôstojníka. Zvierali ste zbraň v natiahnutej pravici, akoby ste mu ju podávali. A tu vám vykĺzla slza z oka. Cez zakalený pohľad ste vnímali dôstojníkovu tvár, bola ožiarená slabučkou ozvenou reflektorov auta, mali ste dojem, akoby ste mierili na vlastný obličej, tak sa vám zdalo cez kvapky slz. Dôstojník vám tiež hľadel do očí, no pobadal súčasne, že váš revolver je zaistený a váš prst nesklzol k poistke. Vyskočil. Neustúpili ste. Pristúpil k vám a vybral vám revolver z dlane. Mali ste ju naraz prázdnu, no vystretú i naďalej, akoby ste niečo ponúkali, ukazovali alebo akoby ste sa pokúšali podať mu ruku.

Dôstojník odistil zbraň. Strelol sa s vašim zrakom, potom pozrel na revolver a opäť sa podíval na vás, nehľadel vám do tváre, ale na hrdlo. Zdvihol zbraň tak, že os hlavne prechádzala cez vaše plúca, spravil to razom, akoby sa v tom dobre vyznal. Napokon sebou trhol a sústredene pozrel k miestu, kde zmizli zápasiaci. Aj vy ste ta pozreli, pamätáte sa? A vtedy vám dôstojník streli do päs.

Spadli ste očami k oblohe a dôstojník bol hádam veľmi spotený, lebo si laktom otreľ čelo a podišiel k vám. Zastal tak na tri kroky. Zastenali ste a v zľhnutých očiach sa vám zachvel akýsi odlesk, akoby sa vám tľbietali v pohľade vzdialené svetlá súhvezdí. Dôstojník pristúpil nad vaše telo so sklonenou a zdesenou hlavou, nedá sa vedieť, či mal tvár vlhkú od slz alebo od potu, no potom pozrel na auto a kľádol naň dve zbrane: svoju i vašu. Vo chvíli, keď z priekopy vystúpil Igor, dôstojník sa zahľadel na neho, potom sňal čiapku a založil ruky za chrbát a spravil čelom vzad ako odsúdený na popravu. Igor si stieral krv, čo mu prúdila z nosa, vzal revolver z kapoty, prikročil k dôstojníkovi. Keď sa mu ocitol pred obličejom, dôstojník zavrel oči a stisol pery.

Igor sa potom obrátil a kľakol si k vám; už vás neprebúdzal. Vytiahol vám z vrečka ľavú ruku, niečo ukryvala, prsty sa naraz uvoľnil, otvorili sa, a uprostred dlane ste mali zamrznutého vtáčka, ktorého ste našli na rímse svojej ordinácie. No Igor ho sprvu pre tmú nerozoznával.

POTÁPAČA PRIŤAHUJÚ PRAMENE MORA

Jozef Felix

Kniha nekaždodenná

Stačí sa hoci len letmo pozrieť na päť noviel, zhrnutých do knihy Jána Johanidesa *Súkromie*, aby sme poznali, že ide o prózu, ktorá smeruje k celkom iným umeleckým cieľom a má celkom odlišné tematické i štýlotvorné ambície než naša próza staršieho dáta.

Každá umelecká próza hodna toho mena (ako vôbec každé opravdivé umelecké dielo) znamená vytvorenie osobitného sveta, osobitnej atmosféry, osobitnej scenérie. No próza Jána Johanidesa znamená vytvorenie takého nového a špecifického sveta, že čitateľ, ktorý dosť dobre nepozná nové vývinové cesty európskej prózy (myslím tu hlavne na moderných prozaikov západnej Európy) a je oboznámený len s dielami staršieho klasického realizmu, môže byť pri vstupe do sveta Johanidesových piatich noviel v úplnom pomykove. Ba môže mať dojem sveta navidomoči nesúdržného, rozpadnutého, absurdného. (Tým skôr, že sa o „nesúdržnosti“, „rozpade“ i „absurdnosti“ na stránkach tejto knihy hodne – priamo i nepriamo – hovorí) Bude to však len dojem, skutočne len dojem, lebo svet Johanidesových próz je až príliš prísne konštruovaný, vládne v ňom plná zákonitosť a platia v ňom pevné axiómy, i keď je, pravdaže, veľmi vzdialený od sveta starého pozitivistického realizmu, ktorý v predpokladanej psychológii nachádzal „bezpečné“ pružiny „zákonitého“ ľudského konania.

Johanides patrí k mladej generácii, ktorá práve vstupuje do našej literatúry a snaží sa vyjadriť – ba nielen snaží, ale už aj vyjadruje – svoj nový životný pocit. Hlas, či – lepšie povedané – hlasy tejto mladej generácie dnes už počuť na všetkých stranách a je nesporné, že sú to hlasy nové a často veľmi závažné. Nepovšimnúť si všetku novosť, ktorú táto naša „nová vlna“ prináša rovnako na pláne ideovom ako na pláne umeleckom (novosť, ktorá môže byť v mnohom ohľade diskutabilná, ale ktorá jednoducho tu už je), znamenalo by nepovšimnúť si nič, čo práve v našej literatúre vzniká, ešte tak trochu bojzhlivo a len akoby na jej okraji, ale čo sa zajtra silou svojho umenia (i silou svojej pravdivosti) môže presunúť rovno

do centra našej spisby. Hodno tu preto venovať pozornosť tomuto prozaickému dielu nášho mladého autora. Nazdávam sa, že práve na ňom tak trochu možno odhadnúť nielen celkovú tendenciu našej mladšej prózy, ale i zmerať nový životný pocit, z ktorého dielo tohto mladého autora priamo vyrastá.

Svojich päť noviel nazval Johanides spoločným menom *Súkromie*. Hoci ide o novely tematicky rozdielne, ba i stavané na rozdielnych umeleckých princípoch a komponované rozdielnymi umeleckými postupmi, tento názov znamenitě vystihuje ich jeden spoločný znak. O „súkromie“ vo všetkých novelách skutočne ide.

Otázkou je len, o aké „súkromie“ a čo si pod týmto pojmom náš autor predstavuje.

Pokúsime sa to stručne naznačiť.

V prvej scéne titulnej novely *Súkromie* Johanides podáva v brisknej a hodne ironickej skratke reč nad hrobom pochovávaného „hrdinu“ Mecka. Reč príznačnú tým, že dokonale ilustruje, čo sa zásadne z akéhosi nadhrobového hľadiska celkovo v človekovi vidí. Asi toto: Nebohý súdruh Mecko bol pracovník vzorný, otec príkladný, odborník taký a onaký, činovník vynikajúci, zaslúžil sa o to a o ono, pracoval úspešne na tom a onom poli, bol to človek významný, vynikajúci atď. atď. – čiže, povedané staršou literárnokritickou terminológiou, bol „kladným hrdinom“ par excellence, „kladným“ až natoľko, že po celej slávnostnej reči o ňom ako o človekovi – nevieme zhola nič. Dozvieme sa to však hneď vzápätí, keď autor metódou veľmi zložitej retrospekcie (tak trochu spôsobom monológu samého mŕtveho, obracajúceho sa na pozostalú vdovu, ale i spôsobom dialógov, zapísaných do pamäti vdovy, či kombinovaným prvým a druhým spôsobom) rozvinie pred nami celé súkromie nebohého hrdinu. V poňatí mladého autora toto súkromie neznamená nijaký rad hrdinových portrétov zblízka či banálnych príhod, ale je totožné s celým vnútorným životom jeho postavy, čiže s celým tým nesmierne zložitým mechanizmom citov, myšlienok, vzťahov, názorov atď., ktoré podmieňujú konanie človeka, resp. vedú ho priamo k bodom, kde sa život stretá so smrťou. Ak z onoho nadhrobového hľadiska vystúpil pred nami človek-schéma, človek-formula, človek redukovaný na akýsi kádrový posudok, v ktorom sa kvalifikovali len povrchové vrstvy ľudskej osobnosti, v perspektíve tohto druhého hľadiska vystupuje pred nami človek trpiaci, zápasiaci, bezmocný, zmietaný rozličnými problémami, *doslovne človek vo*

(44)

svojom súkromí
vidí nie ako a

Tento človek
viel. Okolo ne
Kedysi v prvý
Sartre, že v
o to, aby aut
do mlyna“. N
debut sa nesí
tvý ľudskej os
nalizované ar
súkromím a
skúmanou ro
O toto všetko
a prozatíri v
záujem nášho
skej osobnosti
uvedením čit
vyslovenom š

Takýto cieľ
ako je nový je

Možno vlas
stupoch, no v
priamy spôso
rozpráva svoj
rý rozpráva „
nepriamy (po
ných monoló
zorným polor
lity sa zámerr
ho hľadiska (o
vymedzeného
aktívneho her
v ktorej sa sk
pri sústavnej
kými či v širš

Kedysi pre
pre prozaika z
žiadavku, aby

svojom súkromí (aj keď nie je človek súkromný, lebo autor ho stále vidí nie ako absolútum, ale v spoločenských vzťahoch).

Tento človek je v centre všetkých piatich Johanidesových noviel. Okolo neho sa krútia všetky záujmy nášho mladého prozaika. Kedysi v prvých rokoch po druhej svetovej vojne napísal Jean-Paul Sartre, že v novej próze, ktorej sám chcel ukazovať cesty, pôjde o to, aby autor uviedol čitateľov do vedomia i svedomia ľudí „ako do mlyna“. Nevedno, či Johanides počul tento Sartrov hlas, no jeho debut sa nesie presne tou snahou: zaujímajú ho nie povrchové vrstvy ľudskej osobnosti, nie fasáda človeka a ani nie banálne a zbanalizované anekdoty o človekovi, ale práve to, čo nazýva ľudským súkromím a čo je v podstate mohutnou, no dosiaľ tak málo preskúmanou rozlohou ľudského vedomia, svedomia i podvedomia. O toto všetko, rozumie sa, mali záujem už aj starší románopisci a prozatéri vôbec, no bol to len záujem príležitostný. Oproti tomu záujem nášho mladého autora o tieto hlbšie a hlboké vrstvy ľudskej osobnosti je sústavný. Každá z jeho piatich noviel je priamym uvedením čitateľa do ľudského súkromia, chápaného v jeho práve vyslovenom širokom význame.

Takýto cieľ mladého prozaika je v našej literatúre rovnako nový, ako je nový jeho umelecký spôsob podávať ono „súkromie“.

Možno vlastne hovoriť o viacerých spôsoboch a umeleckých postupoch, no všetky majú jedno spoločné: Či si už Johanides volí priamy spôsob podávania skutočnosti (pomocou rozprávača, ktorý rozpráva svoju „príhodu“, alebo pomocou rozprávača-svedka, ktorý rozpráva „príhodou“ iného človeka), alebo či si už volí spôsob nepriamy (pomocou imaginárneho rozprávača a metódou vnútorných monológov či dialógov), všade pracuje s náročky zúženým zorným poľom a v rámci najprísnejšej ohraničenej vecnosti. Z reality sa zámerne podáva akoby len jej jediný aspekt, videný z jediného hľadiska (daného rozprávačom), so snahou nevybočiť z prísne vymedzeného poľa vnemov samého rozprávača, svedka príhody, či aktívneho herca drámy. Tým sa výrazne líši od našej staršej prózy, v ktorej sa skutočnosť podávala často z viacerých zorných uhlov, pri sústavnej autorovej prítomnosti, prejavujúcej sa mnohými lyrickými či v širšom zmysle slova komentátorskými odbočeniami.

Kedysi pred sto rokmi Flaubert - ako jeden z prvých - vytýčil pre prozaika zásadu autorskej „nestrannosti“ („impassibilité“), požiadavku, aby sa autor nemiešal do podávanej reality, nevpadával

do nej svojimi súdmi, ktoré sa v jeho ponímaní stotožňovali s moralizovaním. Čosi také robí aj Johanides: pri exponovaní skutočnosti nechce byť osobne väčšmi prítomný, ako je prítomné „oko“ filmovej kamery, ktoré môže zachytiť iba to, čo práve pred ním stojí. Jeho cieľom je najobjektívnejší zápis reality, najvecnejší prepis vnútorných monológov či dialógov – bez ich komentovania i bez hodnotiacich digresíí. Napokon ho to vedie k pohľadaniu akýmikoľvek tzv. vonkajšími ozdobami prózy (metaforami, lyrickými prírodnými vsuvkami, „rozcítenými“ autorskými odbočeniami, takými príznačnými pre našu niekdajšiu tzv. lyrizovanú prózu a pod.). Johanidesova próza chce mať charakter až protokolárneho zápisu o skutočnosti.

Je však tento autor vo svojich piatich novelách naozaj taký neprítomný?

Zdanlivo áno, no v skutočnosti je prítomný možno ešte vo väčšej miere, ako bol kedysi prítomný v diele romantický či romantizujúci autor, ktorý vlastný subjekt chcel mať programovo v samom strede svojej tvorby. A prítomný je hneď v niekoľkých smeroch.

Predovšetkým samým svojím videním človeka ako takého.

[Ak mám čo najstručnejšie charakterizovať Johanidesovho človeka, tak poviem, že je to človek otázok. (Azda v tom sa prejavuje najvýraznejšie sám životný pocit nastupujúcej generácie, do ktorej patrí Johanides: je to generácia mladých ľudí, ktorí si neprestávajú klásť otázky.) A otázky tohto Johanidesovho človeka sa netýkajú nijakých „malých“ osobných problémov, ale základných problémov moderného človeka vôbec: problémov, samej jeho existencie, jeho bytia na zemi, cieľov tohto bytia, vzťahov medzi ľuďmi, určitej hrozby, ktorá nad človekom visí, ľudskej slobody, ľudskej samoty, nekomunikovateľnosti ľudských bytostí, strachu z existencie, pocitov zbytočnosti na svete, nedešifrovateľných záhad ľudskej existencie atď. atď. – slovom všetkých tých problémov, ktoré už dávnejšie nastolili v literatúre spisovateľa typu Sartrovho či Camusovho a ktoré sú skutočne páľčivými problémami moderného človeka vôbec.

Mohlo by sa zdať, že v tomto ohľade Johanidesova próza v istom zmysle slova väčšmi odráža literatúru – respektíve jeden druh literatúry – európskeho západu než skutočnosť, v ktorej žijeme. Nazdávam sa však, že je to len zdanie. Otázky, ktoré si kladú Johanidesove postavy, nie sú otázkami špecificky „francúzskymi“ a problémy, s ktorými sa boria, nie sú iba problémami západoeuróp-

(46)

skeho človeka povedané Johanidesom, „sebe samotnému“, „človeka, stojaceho takto, ho zachvacuje všade, kde sa nachádza, ktorých prítomnosť nie je úzkosťou, aké je to, cialistických a jeho výrok: „Ak o niečo tom, vov úzkosti, st, východiska na (Súkromie a K programovým zbavuje osame poznanie – a ob pokon jasnú ce ľudskej existen

No Johanides videním človeka básnik.

Opäť pripom ho prepisu real výrazoch, bez r až šedivú. V tonosť mladého a slovo váži na le V jeho próze n zbytočnosť nep výrazovej stroh opravdivej poet texte celkom in ktoré sa odrazu ve preto, že vök dvojnásobne mo motív chlapca s